

NÖF

Nemzeti Örökségvédelmi  
Fejlesztési Nonprofit Kft.

MŰ

Sümegei Püspöki Palota  
Ingyenes kiadvány

Kastély- és Vármagazin különszám

emlék

Múltunk  
jelen időben



NEMZETI KASTÉLYPROGRAM  
ÉS NEMZETI VÁRPROGRAM



Hogy került  
mumus a püspöki  
palotába?

Vajon mit szólna  
hozzá Padányi?

MENNYEI  
ÜGYEK  
Sümegeen



## LÁTOGASSON EL HELYSZÍNEINKRE!

### DÉG, FESTETICS-KASTÉLY KASTÉLYPARK

A kastélyfelújítás ideje alatt a park látogatható.

### EDELÉNYI KASTÉLYSZIGET

### FÜZÉRRADVÁNY, KÁROLYI-KASTÉLY

### NÁDASDLADÁNY, NÁDASDY-KASTÉLY

### OROSZLÁNY-MAJKPUSZTA, KAMALDULI REMETESÉG

### OZORA, PIPO-VÁRKASTÉLY

### PÉCEL, RÁDAY-KASTÉLY

### PÉCS, IDRISZ BABA TÜRBÉJE

### SIROKI VÁR

### SOMOGYVÁR, SZENT LÁSZLÓ NEMZETI EMLÉKHELY

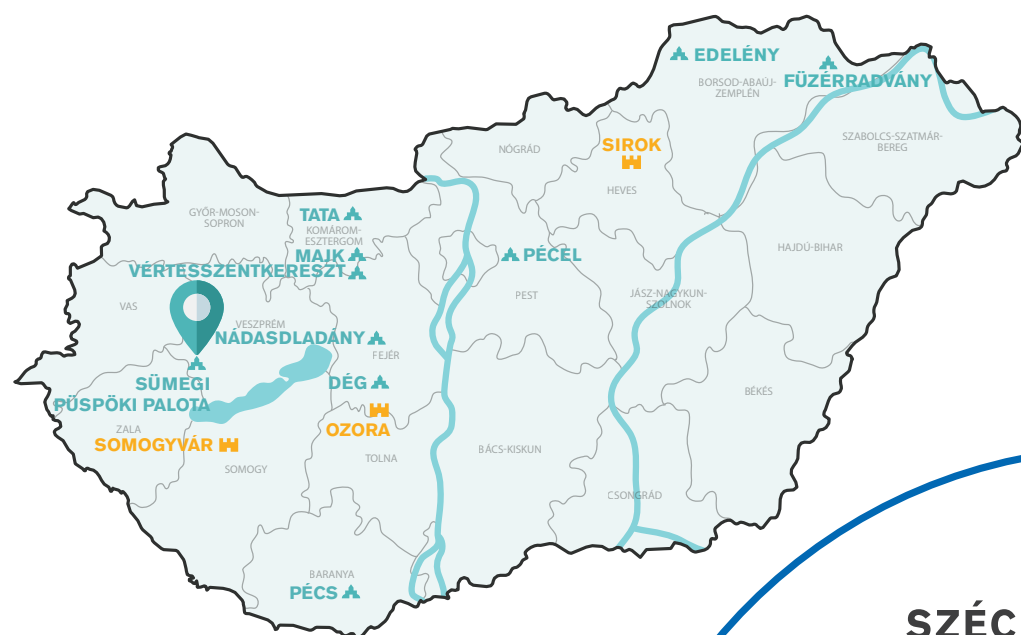
### SÜMEG, PÜSPÖKI PALOTA

### TATA, ESTERHÁZY-KASTÉLY

### VÉRTESSZENTKERESZT, BENCÉS APÁTSÁGI ROMOK

A helyszínek nyitvatartásával kapcsolatban kérjük, érdeklődjön a [nof.hu](http://nof.hu) weboldalon. A Nemzeti Kastélyprogram és Nemzeti Várprogram felújítási munkálatairól további információt az [nkvp.hu](http://nkvp.hu) oldalon talál.

Múltunk  
jelen időben



**Felelős kiadó:** NÖF Nemzeti Örökségvédelmi Fejlesztési Nonprofit Korlátolt Felelősségű Társaság

**Főszerkesztő:** Woth Zsófia

**Fotó:** Kovács Zoltán, Szokoliné Kocsis „Matyó”

**Elérhetőségek:** 1113 Budapest, Daróczi út 3.

[info@nofnkt.hu](mailto:info@nofnkt.hu)

+36 70 507 6191

A NÖF Nemzeti Örökségvédelmi Fejlesztési Nonprofit Kft.  
a Nemzeti Kastélyprogram és Nemzeti Várprogram koordinátora.



MAGYARORSZÁG  
KORMÁNYA

SZÉCHENYI 2020

Európai Unió  
Európai Regionális  
Fejlesztési Alap



BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

# Újra nyitva áll Sümeg püspöki palotája



■ A palota megszépült belső udvara

A várhegy lábánál álló püspöki palotához számos sümegi lakost fűznek személyes élmények. Falai között 1947-ig keresztes nővérek tartottak fent polgári iskolát, és az államosítás után is oktatási intézmény és diákotthon működött benne. Ehhez több helyiséget átalakítottak, a freskókkal gazdagon díszített tere-

ket fehérre meszelték, és új vizesblokkokat létesítettek benne. A rendszerváltás után az épület többször részlegesen renoválták. 2011-ben a Norvég Alap támogatásával kezdődött meg az átfogó felújítás, ekkor állították helyre a tetőt és a homlokzatot. Ezt követően a palota fontos közösségi szerepet kapott





a város életében: kiállításokat, koncerteket, rendezvényeket tartottak benne. 2018–2021-ben a Nemzeti Kastélyprogram keretében megtörtént a kastély komplex műemléki helyreállítása, turisztikai vonzerővé fejlesztése, valamint új interaktív tárlat kapott benne helyet – számolt be a palota megújításának folyamatáról **Glázer Tamás, a NÖF Nemzeti Örökségvédelmi Fejlesztési Nonprofit Kft. ügyvezető igazgatója.**

A Nemzeti Kastélyprogramot megelőző előkészítő munka során több alkalommal végeztek az épületben műemléki kutatásokat, amelyek keretében régebbi, a 17. és a 20. század között készült több korábbi festés- és vakolatréteg bukkant elő. A különböző korok díszítőfestés rétegeit a palota falain rendhagyó módon tették láthatóvá a most lezáruló rekonstrukciós munkákkal.

A program keretében létfontosságú felújítási munkálatok valósultak meg. Például az épületben nem volt fűtés, és a vízszigetelés hiánya is jelentősen veszélyeztette a műemlék épségét. A falak vízmentesítése hatalmas kihívást jelentett, hiszen az országosan is egyedülálló, stukkókkal és freskókkal vegyesen díszített könyvtár fala is folyamatosan vizesedett, ennek megszüntetése nélkül nem lehetett restaurálni a helyiséget. A palota kétszintes épületének közel kétharmadán (1600 m<sup>2</sup>) készül-

tek el a belső átalakítási, felújítási, állagmegóvási és restaurálási munkálatok.

A program során tehát elkészült az épület vízszigetelése, statikai megerősítése, a legfontosabb terek helyreállítása, valamint a palota előtti terület és a belső udvar rendezése. A palotát korábban kályhával fűtötték, ezért meg kellett oldani a korszerű fűtést, valamint az elektromos áram újvezetékelését is. Az épületben helyet kaptak az irodák, a személyzeti helyiségek, az ajándékbolt, megtörtént a vizesblokkok kialakítása, valamint megvalósult az épületvetítés technikai feltétele a belső udvaron. Nemcsak a földszinten kialakított kávézó, de az azt kiegészítő belső udvari terasz is kellemes időtöltést ígér. Vendégeink az udvaron Sümeg egyik legmegkapóbb látványában gyönyörködhetnek, hiszen a palota és a fölé magasodó vár kompozíciója lenyűgöző.

Az épület infrastruktúrájának megújítása mellett fontos feladat volt a püspöki lakrész falfestéseinek – a sala terrena\*, a könyvtár, a konyha és a kapcsolódó közlekedők – részleges restaurálása. Ezekben a terekben korszerű, interaktív kiállítás fogadja ma a barokk kor iránt érdeklődőket.

Több teremben is felújították, rekonstruálták a táblás parkettákat, az intarziás faburkolatokat és a történeti cserépkályhákat. A csillagmintás parkettával burkolt teremben az eredeti lapok 95 százalékát sikerült megmenteni.

A palota – a falain belül megnyíló új látogatóközponttal és vizuális történetmesélésre alapuló interaktív tárlatával – Sümeg turisztikai attrakciói sorában méltó helyére kerül. Az épület korábbi kulturális központ szerepe reményeink szerint nemcsak megmarad, hanem tovább is erősödik azáltal, hogy a régi korok eleganciáját felidéző terek házasságkötések és egyéb rendezvények megtartására váltak alkalmassá.

Köszönöm mindazok áldozatos munkáját, akik részt vettek ebben a nagyszabású kutató-, rekonstrukciós és fejlesztő munkában! Azt gondolom, sikerült jelentőségének megfelelően megőriznünk Padányi Bíró Márton örökségét. Barokk palotájában végigsétálva reményeink szerint a látogatók is úgy érzik majd: van mire büszkének lennünk – mondta el **Glázer Tamás, a NÖF Nemzeti Örökségvédelmi Fejlesztési Nonprofit Kft. ügyvezető igazgatója.**

\*nyári hűsölőterem

# A palota művészettörténeti jelentősége



Dr. Virág Zsolt, a Nemzeti Kastélyprogram és Nemzeti Várprogram miniszteri biztosa, és Glázer Tamás, a NÖF Nemzeti Örökségvédelmi Fejlesztési Nonprofit Kft. ügyvezető igazgatója

Sümeg a középkor óta a veszprémi püspökök birtoka. 1552-ben a török elfoglalta a püspökség székhelyét, „a királynék városát”, Veszprémet, ezért Köves András püspök udvartartását áthelyezte a jól védhető sümegi vár falai közé. A török kiűzésével, majd a kuruc harcok elmúltával Padányi Bíró Márton püspök visszatérhetett volna Veszprémbe, azonban Sümeget választotta székhelyül. A várban szeretett volna építkezni, Mária Terézia királynő engedélye viszont túl sokáig váratott magára,

ezért a türelmetlen Padányi 1745-ben a vár tövében álló kisebb püspöki kúria bővítésébe kezdett. A palota művészettörténeti jelentőségét **dr. Virág Zsolt, a Nemzeti Kastélyprogram és Nemzeti Várprogram miniszteri biztosa, művészettörténész** ismertette.

A forrásokban „curia episcopalis”-ként említett régi püspöki kúria építését feltehetően Széchényi (I.) György püspök kezdte el. A 17. századi épület a mai palota nyugati, park felőli





A püspöki palota a 18. század első felében. A grafikát a Pazirik Kft. készítette.

szárnyában megmaradt egytraktusos, emeletes és alapincézett épületrésszel azonos. Több eredeti részlete, ablakai, homlokzata, földszinti dongaboltozata máig látható. A 17–18. század fordulóján az épületet U alaprajzúra bővítették. A várhegy tövében álló, az udvar felé íves tornáccal megnyíló, emeletes kúria különlegessége egy csalókan megfestett vakablak, amelyben egy nyelvét kiöltő, csörgősípkás bolond áll és integet kifelé. A birtokközpontként szolgáló püspöki kúriában kocsmá és bolt is működött.

Padányi Bíró Márton az épületet 1748 és 1753 között kastéllyá – a Sümegen bevett szóhasználat szerint palotává – építtette ki. A harangtornyocskán ma is látható latin nyelvű versben elrejtett 1753-as évszám már az építés befejezése lehetett. Az építkezés gyorsan haladt, 1748-ban az újonnan tervezett részeket, a hosszoldal két rizalitját, valamint keleten a régi istállóból és gazdasági épületből kialakított U alakú épületrészt összekötötték, így vált zártudvarossá a négy épületszárnyból álló, téglalap alaprajzú kastély.

A palotába érkezőt a budai építkezésektől semmiben el nem maradót, gazdag szobordíszes, erkéllyel koronázott kapu fogadta. Az atlaszok tartotta erkély mögött az emeleten volt a legendás díszterem, amelynek híres báljain 1834-ig találkozott a vármegye előkelősége. Nem csak a termék, a kastély homlokzata is festett volt a barokk korban. A stukkómárvánnyal díszített termék közül a kápolna és a könyvtár szinte teljes egészében megmaradt. A könyvtár boltozatának különlegessége a stukkóból formált, de freskóban megfestett Padányi-portré. Az olasz stukkátorok munkáját, hogy a képmás igazán élethű legyen, Vogl Gergely festő fejezte be.

Padányi halála után a veszprémi püspökség székhelye ismét „a királynék városa” lett. Koller Ignác püspök, bár visszatért Veszprémbe és újjáépíttette az ottani rezidenciát, Sümegen is építkezett. A sümegi lakosztály freskós termébe Johann Ignaz Cimbballal új dekorációt készíttetett. A festett oszlopok között a veszprémi püspökség birtokait mutatták be az egykori freskók, a távolban feltűnő legendás várakkal. Ekkor szépült meg a hátsó épületszárny sarokszobája is, ahol a sümegi udvari festő, Johannes Pöckel festette a fülke- és vázadíszes falképeket.

Az épület nyugati, parkra néző homlokzatát 1770 körül építtették át klasszicizáló késő barokk, copf stílusban. A 19. század során végzett nagyobb átépítés idején a saroktornyok hagymasisakjait és a kerti homlokzat rizalitját alakították át, a sala terrena fölött terasz épült. Ekkor építtették át az erkélyes dísztermet is: három kisebb vendégszobát alakítottak ki a tér felosztásával, amelyeket egy folyosó kötött össze. A belső terrek díszítőfestéseit is az új ízléshez igazították. Ekkor cserélték le a fehér-arany rokokó kályhákat is, szinte minden terembe zöld mázas és törtfehér klasszicista kályhák kerültek, továbbá az emeleti falképeket is átfestették.

Hornig Károly püspök idején újabb jelentős felújítás vette kezdetét, az ekkor készült neobarokk díszítőfestések sok helyen ma is láthatók. Steiner Rezső restaurálta a palotakápolna freskóit, ekkor festette az oltáron lévő kisebb, Tours-i Szent Mártont ábrázoló predellaképet is. Szintén ő alkotta a veszprémi püspöki palota dísztermének freskóit, amelyeken a sümegi püspöki palotát is megjelenítette. A kép fontos forrás, megtudhatjuk róla, milyen volt ekkor a sümegi palotakert. A háttérben látható narancsház ugyan ma is áll, de már nem tartozik a palotához. További érdekesség még a konyha mellett látható jégverem, amit később elbontottak.

A századfordulón már csupán nyaralókastélyként használt palota könyvtárának díszes bútorzatát a püspök 1913-ban felajánlotta az Iparművészeti Múzeum állandó kiállítása számára, ahol nem csak a bútort, hanem az egész stukkódíszes termet is bemutatták. 1951-ben diákokthont alakítottak ki az épületben, amelyen nagyobb felújítás 1959–60-ban és 1997-ben történt, majd 2018–21-ben a Nemzeti Kastélyprogram keretében megtörtént komplex műemléki felújítása és turisztikai vonzerővé fejlesztése.

**Dr. Virág Zsolt, a Nemzeti Kastélyprogram és Nemzeti Várprogram miniszteri biztosa**

# Hogy került mumus a püspöki palotába?



A palota különleges freskója

Padányi Bíró Márton már a plébániatemplom építése idején bővíthette a palota város felé, az egykori püspöki díszkertenéző homlokzatát a 18. században divatos hűsölőteremmel, az úgynevezett sala terrenával. A terem egykor mesés freskóit Franz Anton Maulbertsch nemzetközi hírnémet festő készítette. Nem csak a kertkapcsolat ilyen, szokatlan megoldása számított a korban divatosnak, a kifésztés tekintetében népszerű volt a „szemfényvesztés”: az alkotók ebben az időszakban előszeretettel festettek – megrendelőik kérésére – olyat, mint ha stukkót, vagy épp márványdíszítést látnánk a falakon, vagy

mintha megnyílna a tér és kilépnénk a természetbe. A palota nyári hűsölőjének eredeti kifésztése is egy ilyen természetközeli térillúzióvá állt össze egykor. A közvetlen udvari összeköttetést csigalépcső biztosította, ami ma is a terem jobb oldalán látható. Több izgalmat rejt azonban a hűsölőterméből balról nyíló, apró szoba. A jelentéktelennek tűnő kis helyiségben – ami egykor árnyékszéként szolgált – a kutatások során lebontották a legfelső, fehér meszelést a falakról. Ekkor derült ki, hogy ez az épület egy korábbi építési szakaszban külső falszakasz, vagyis homlokzat volt. Az is bizonyította ezt a feltételezést, hogy



előkerült egy ablaknyílás vakolatból kialakított kerete. Ahogy azonban a kutatás arra a részre ért, ahol az ablak egykori faszervezetének befalazott helyét feltételezték, nem azt találták, hanem egy továbbfutó, színes vakolatot. Kiderült, hogy amit itt találtak, az egy úgynevezett vakablak, vagyis soha nem volt igazi nyílás.

### Bolond öltötte nyelvét a kutatókra

Az az ábrázolás, amit a vakablak falzatán fedeztek fel, igazán meglepte a falkutatókat. Ugyanis nem mindennapi művészettörténeti leltre bukkantak itt: az ablakkeretbe nemcsak az ablak fa keretét és a színes ólomüveg mintáit festették meg, de egy életnagyságú, csörgős sipkás, spanyolgalléros, nyelvét kiöltő, integető udvaribolond képét is. A fejlesztéshez kapcsolódó, országosan is egyedülálló falfestés eredetére vonatkozóan azonban még csak feltételezések vannak. Az analógiák szerint a 17. századi bolond ábrázolása egy népszerű metszet mintájára készülhetett. Mivel a nyári hűsölő, azaz a sala terrena helyiségét Padányi Bíró Márton kívánságára építették a palotához, így lehetséges, hogy már a vakablakból integető bolond ábrázolása is a püspök idejében készült, amikor is a palota teljes külső homlokzata festett volt. Írásos forrásból tudott, hogy korábban borkimérés is műkö-



### A püspök és a bolond

A bolond karakterének – a felfedezés jelentőségét is hangsúlyozandó – emellett is fontos szerep jut a kiállításban. A tárlaton végigvonul a püspök és a bolond figurájának kettőssége, kontrasztja. A bolond néha a püspök lelkiismeretként szólal meg, hiszen egészen az ókortól kezdődően az ő figurájának szerepe az volt, hogy tükröt tartott és büntetlenül mondhatta ki az igazságot. Érdeemes volt figyelni a szavára, hiszen éleslátásával rámutatott a szép szavakba csomagolt hazugságokra.

Momos (közismertebb nevén Mumus) ugyanis az intrikus szerepét alakító olümposzi isten volt, aki még a többi istennel szemben is kritikát mert megfogalmazni, és akit szókimondása miatt Zeusz mérgében ledobott a Földre. Azóta jár az emberek között, és minden korban az uralkodó kritikusaként szólal fel, kimondva a csupasz igazságot.



2018 júniusában, a kivitelezés kezdetekor kerültem szorosabb kapcsolatba a Püspöki Palotával. Ez volt az első olyan munkám, melynek során, mint az építető képviselője, beruházói oldalról követhetem végig, sőt egyengethettem egy műemléki felújítás teljes folyamatát. A feladat nehézsége, egyszersmind szépsége a kivitelezés közben felszínre kerülő problémák megoldása volt, melynek köszönhetően sok tapasztalatot szereztem. Számomra nagyon érdekes tapasztalat volt a restaurátori, különösen a festőrestaurátori munkák megvalósulása. Sok egyeztetés és vita előzte meg, míg a mostani formájában megtekinthetők lettek a sala terrena és a püspöki lakosztály termeinek a festett felületei. Természetesen a palota szinte minden helyiségében van számomra érdekes részlet, itt most csak azokat emelném ki, melyeket a látogatók is „felfedezhetnek” majd: a sala terrena kis helyiségében lévő festett bohócféjet és a 215-ös számú helyiség aajtaja felett található festett apró kéz ábrázolást. Építészeti és kultúrtörténeti szempontból pedig a fennmaradt illemhelyiségek voltak a legemlékezetesebbek. A fejlesztés ugyan lezárult, de szerencsére a mi munkánk nem ért véget, mindig lehet és szükséges is tovább foglalkozni az épülettel. Egy műemlék felújítása és karbantartása egy folyamatos, életlen át tartó szép küldetés.

**Lénárd Márton, NÖF NKft. építészes-tervező**

# A könyvtár plafonjáról a püspök tekint le



Padányi Bíró Márton püspök képmása a palota könyvtárában

Újonnan épített sümegi rezidenciáján Padányi Bíró Márton különösen nagy figyelmet fordított a könyvtár méltó kialakítására, amely a kápolnával szomszédos emeleti szobában kapott helyet. Amint 1756-ban Mária Terézia királynőnek írt levelében fogalmazott: „*Detraxi Clementissima Domina! de mensa, ut Episcopatum libraria supellectile improvisum providerem.*” – „*Legkegyesebb Úrnőm! az étellel takarékoskodtam, hogy beszerezze az új püspöki könyvtár szekrényeit.*”

A püspök maga is számos könyv szerzője volt. Szenvedélyes nyelvezetű prédikációit is kötetekbe rendezte. Egy eredeti kiadású, *Micae et spicae evangelico apostolicae - Avagy evangyéliomi kenyér morzsalékok és apostoli buzakalászkok* című kötete visszakerült a könyvtárba, amelynek sokkötetes gyűjteménye a palota állapotának romlásakor a veszprémi érsekséghez került. Nem csak könyveket, úgynevezett kronosztikonokat is előszeretettel írt a püspök. Ezek olyan rövid, latin nyelvű szövegek (általában épületek homlokzatán), amelyekbe ró-

mai számokat szöve, azokat összeolvasva kiderül keletkezésük dátuma. Ilyet figyelhetünk meg a kápolnában is, amelyre a könyvtárból ablak is nyílik. A főhomlokzat kórkorlátos erkélye fölött Padányi Bíró Márton püspök címere körül is latin nyelvű verseket lehetett egykor olvasni.

A stukkókkal és freskókkal vegyesen díszített könyvtárszoba mennyezetét restaurálták a felújítási munkálatok során. A stukkódíszítést nagy valószínűséggel az az Antonio Orsatti készítette, aki a szomszédos kápolnát is, amelyre a könyvtárból lehet letekinteni. A boltozat teljes felületét műmárvánnyal (scagliola) borították, és aranyozott stukkó-ornamentikával gazdagították. A „karzat-mellvéd” könyöklőjének tematikus tárgyait és alakjait stukkóból formálták meg. A korabeli természettudományok műszereit láthatjuk: armilláris gömböt\*,

*\*körgyűrűből álló csillagászati eszköz, melyet az ókorban és a középkorban használtak*



dioptriát, távcsöveket, mérőeszközöket és a bölcsességek elsődleges forrásait, vagyis a könyveket. Külön csoportot képeznek az egyházi méltóságok jelvényei, a püspöksüveg és a pásztorbot, melyeket javarészt Márton püspök stukkóból készült képmása köré komponáltak. Maga a püspök mellkészerűen emelkedik a karzat fölé, nyakában egy fából faragott, láncon függő kereszt. Igazán szokatlan, művészettörténeti szempontból kuriózumnak számító megoldás ez a stukkóra festett freskó. Padányi portréja ugyanis alapvetően stukkó kialakítású, a technikákat azonban vegyítették, a püspök arca festett, a kereszt a nyakában is aranyozott, festett fa ábrázolás. A portré mellett látható nyitott könyv lapjain olvasható latin felirat: „DA MIHI INTE/

LECTUM ET DI/SCAM MANDA/TA TUA / PSALM: / 118 / VE. 7[3]” – „adj nekem értelmet, hogy megértsem parancsaid” (Zsolt. 119 [118], 73). A restaurátorok szorgos keze nyomán a mennyezet – amelynek közepén a csillogóan aranyozott PBM aranyozott monogram látható – újra éltre kelt. A helyreállított díszítésű püspöki könyvtárteremben ma nem csak szép, de izgalmas látvány tárul a látogató elé. Az itt felvultatott meghökkentő, virtuális eszközök célja, hogy bemutassák a barokk kor emberének gondolkodásmódját. Láttatni azt, hogy a korabeli íráskor alapján Padányi vagy hívei milyen képet alkothattak mennyről és poklóról, hogyan képzeltek el, hol helyezkedhetnek el ezek a világban.



■ PBM (Padányi Biró Márton) monogram a könyvtárban

## Mennyei ügyek Sümegen



■ A palota kápolnájának mennyezeti freskója

Sümeghez való kötődésünk egészen régi. Művészettörténészként jó másfél évtizede foglalkozunk a környék barokk freskófestészetével, melynek kiemelkedő emléke a sümegi plébániatemplom Maulbertsch-freskója és a püspöki palota mára részben eltűnt freskódekorációja is. A palota legendás falképeiből csak kevés maradt meg, azonban a töredékekből is sok minden kiolvasható. Ezek után a rejtélyek után nyomoztunk, amikor elkezdődött a palota komplex felújításának megtervezése. 2015 óta vettünk részt a tervezésben. Különleges helyzet volt ez, mert műemlékvédelmi szakértőként az épület helyreállítását és a restaurálási munkákat összefüggésben kezelhettük a turisztikai fejlesztéssel, amit a leendő kiállítás kurátoraiént mi határoztunk meg. Sümeg és a palota adottságaiból következett, hogy a kiállítás fő témája a freskófestészet, a palota építetője, Padányi Biró Márton püspök nagy műve lett. Ezt

a koncepciót támasztották alá a restauratori kutatások, amikor előkerült egy egészen különleges falkép, az „integető bolond”, és ezt igazolták a saját vizsgálataink is, amelyek alapján úgy tűnt, hogy a sala terrena kifestése Maulbertsch-től származik. Az egyik emeleti teremben azonosítani tudtuk egy másik híres bécsi festő, Johann Ignaz Cimbal alkotását, az emeleti sarokszobában pedig a helyi barokk festő, Johannes Pöckel munkáját fedeztük fel. A művészi falképek mellett a palotában előkerült „naiv alkotások” is vannak: kétszáz éves graffitik és egy eldugott helyen egészen régi „barlangrajzok”, gyertyával rajzolt koponyák. Ez utóbbi igazi kuriózum, mert egy rejtett árnyékszékben került elő. Köréjük volt érdemes szervezni a kiállítást, amiről kezdettől fogva úgy gondoljuk, hogy nem ér véget a palotában, hanem a plébániatemplomban folytatódik. A sümegi palotában nem lehet „szokványos” enteriőr-kiállítást rendezni,



mert a gazdag berendezésből szinte semmi nem maradt meg, de még fényképeket sem ismerünk róla. Azt a néhány – egyébként rendkívül érdekes – festményt és bútort, amik innen származnak kölcsönbe vettük, és egy történetbe integrálva mutatjuk be. Mert a kiállítás egyetlen történetet mesél el, amelynek kerete maga az épület, amit magát is műtárgyként kezeltünk. Ez a műemlékes-kuratori szándék a restaurálási koncepció meghatározásában is érvényesült. A falképeket a legkorszerűbb restaurálási elveknek megfelelően kiegészítések nélkül, a feltűnő hiányok „megnyugtatóásával” kezelték a restaurátorok.

A palota töredékes falképei hitelesen, hamisítás nélkül láthatók. Legjobban ez a sala terrena kifestésén érzékelhető. A restaurátorok elvégezték a rendkívül nehéz feltárást és konzerválást, de a végeredmény nem egy újszerű látvány lett, hanem töredékességében gyönyörű és hiteles falkép. A palota műtárgy-jellege, s egyben régisége, sérülékenysége itt érzékelhető legjobban. Magától értetődik, hogy amiről nem tudjuk, milyen volt, azt rekonstruálni sem tudjuk. Ugyanakkor teljesen érthető az a látogatói elvárás, hogy szeretnék látni, valamennyire „megérezni”, milyen lehetett az elpusztult dekoráció. Ez nemhogy nem ellentétes a tudománnyal, hanem pontosan egybevág a művészettörténeti kutatás kérdésfeltevésével, hiszen mi is azt kutatjuk, hogy milyen lehetett az eredeti! Restaurálás keretében megfesteni a 80%-ban elpusztult falképeket nem lehet, mert az hamisítás lenne. A virtualitásban újraalkotni viszont miért ne lehetne?

Így jött létre a projekt egyik legnagyobb turisztikai attrakciója, a „tájképes terem” falképeinek újraalkotása. Az írott források és a művészettörténeti kutatás által feltárt képi párhuzamok alapján a barokk festő stílusát utánozva egy festőművész alkotta újra a freskókat a virtualitásban. Ezt vetítjük a falra, életre keltve így az eredeti töredékeket. Nem állítjuk, hogy tudjuk, milyen volt ez a freskó, de amit tudunk róla, azt megmutatjuk. Mégpedig úgy, hogy mindenki számára nyilvánvaló, hol van a határ a valóság és a fikció között. Egy ilyen virtuális „rekonstrukció” (nem jó ez a szó, inkább hipotézisnek kellene nevezni) nem befolyásolja a „műtárgy” anyagát, „orvosi értelemben” tehát ártalmatlan, míg a hagyományos, festészeti technikával kivitelezett kiegészítések mindig hatással vannak rá. Nem beszélve arról, hogy egy ilyen bemutatás hitelesebb is, amennyiben nem törekszik a határok elmosására az egységes látvány érdekében.

### A „nagy rokokó kályha”

Hasonló szemlélettel készült a nagy rokokó kályha rekonstrukciója is. Az összetört kályha összeállítása egy „leletmentő puzzle”

volt, amit – a restaurátorral egyetértésben – nem akartunk leplezni. Ellenkezőleg: a kályhán látszik, hogy restaurálták. A rekonstruált elemeket egyáltalán nem aranyozták, így megkülönböztethetők maradtak. A megmaradt eredeti elemeket pedig csak ott egészítették ki, ahol biztosan lehetett tudni az eredeti formákat. Az aprólékosan kidolgozott rokokó díszítmények töredékesen maradtak. Mivel hitelesen kiegészíteni nem lehetett őket, aranyozást sem kaphattak. Cserébe közelről is meg lehet csodálni ezeket a finom formákat – mintha a szemünk előtt készülné el a műtárgy. A restaurálás során alkalmazott megkülönböztetést mindenki látja, és ha elgondolkodik rajta, azonnal meg is érti őket. Akit pedig érdekelnek a részletek, elolvashatja a tablót, vagy megnézhet egy rövid filmcskét. Ha pedig arra kíváncsi, milyen lehetett a nagy rokokó cserépkályha „teljes pompájában”, a virtualitásban ezt is megmutatjuk. Mivel ez a hatalmas méretű cserépkályha országos szinten is egyedülálló, a projekt kezdete óta tudtuk, igazi különlegesség lesz. S bár sokszor logikusabbnak és gazdaságosabbnak is tűnt, hogy ennyi erővel inkább több kisebb kályhát restauráljunk, látva a végeredményt, bátran mondjuk, hogy megérte. Főként úgy, hogy a kisebb kályhák is restaurálásra kerültek.



### Rejtőzködő díszterem

A kályha darabjainak összeillesztésekor derült ki, hogy nem is egy, hanem két kályha volt. Ez a tény visszahatott az egykori díszterem rekonstrukciójára is, amit a virtualitásban végeztünk el. Ez is egy nagyon érdekes dolog, és sajnos jellemző a sümegi palotára, amit az elmúlt száz évben többször is kiforgattak önmagából. Padányi Biró Márton püspök dísztermét még a 19. században három kisebb vendégszobává alakították, majd az 1950-es években vasbeton födémeket készítettek följük. A Dunántúl egyik legszebb terméből ma semmi sem látszik. Pedig nem pusztult el nyomtalanul! A padláson szinte teljes egészében (10 méter hosszan) megvan a párkánya és a falakat díszítő pilaszterek fejezetei. Ezek gyönyörű részletek, tökéletes állapotban tanulmányozható a stukkómárvány falburkolat, amin helyenként az aranyozás is megvan. Ezekből a részletekből kiindulva, és a palota hasonló tereinek ismeretében el tudtuk készíteni a díszterem virtuális rekonstrukcióját.

### Történet a püspökről és a festőről

Úgy gondoljuk, hogy egy kiállítás akkor átélhető, akkor lehet könnyen „hazavinni”, ha van benne egy jó történet. Mi Padányi Biró Márton püspök történetét választottuk, ami a magyar és az európai történelem sorsfordító eseményeinek háttérben játszódik. Főszereplője egy megkésített hős, aki a régi eszmék nevében cselekszik egy új korszak hajnalán. Politikailag ezért a jelenben elbukik, de a történelem dimenziójában, a jövő távlatából nézve maradandót alkot: sértett magányában megrendí-



tően szép és monumentális műalkotást inspirált. A kiállításban a plébániatemplom freskóinak születését mutatjuk be. A másik főszereplő a szenális festő, Maulbertsch, aki három társával dolgozik. Műveik és az írott források alapján megrajzoltuk ennek a három festőnek a „fantomképét”, hogy a kiállításban szerethető karakterekként keljenek életre mint a történet mellékszereplői.

### Más szemmel

A palotában több helyen is látványos anamorfózisokat helyeztünk el. A perspektíva és a különféle nézőpontok változtatásának trükkjeit a barokk freskófestők is alkalmazták. Szeretnénk, ha a látogatók megtapasztalnák, hogy mit jelentettek a barokk freskók a korabeli emberek számára. Akkoriban színes képeket csak a vásári képmutogatók dobozaiban láttak, nem túlzás, ha az élményt a 3D mozikhoz hasonlítjuk. Nemcsak a vizuális, hanem a szellemi közeg ismerete is hozzátartozik a freskók megértéséhez. Ez a korszak már nagyon távol van tőlünk, ezért a barokk vallásos világképet az alapoktól kell elmagyarázni. Fontos vonulata ez a kiállításnak, amelyben a keresztény kozmoszról, az angyali karokról és a vallásos társulatokról mesélünk. A politikai intrikák, egy karrier történetének „aktái” mellett ilyenekről is szól a kiállítás, ezért lett a címe *Mennyei úgyek*.

### Dr. Nagy Veronika művészettörténész és Gaylhoffer-Kovács Gábor művészettörténész, a kiállítás kurátorai





Sok fénypontját tudnám kiemelni a „Mennyei ügyek” kiállításnak, a palota építési periódusainak 3D rekonstrukciójától kezdve a plébániatemplom 3D nyomtatott makettjén át a bravúros animációs filmekig, melyekhez a kurátoraink versbe szedték a narrációt.

Szerintem a legnagyobb erénye mégis az, ahogy a szöveges és a vizuális tartalom összhangban adják át a kiállítás mondanivalóját. A munka során viccek tárgya is volt, hogy az összes Nemzeti Kastélyprogram projekt közül ebben vett részt a legtöbb grafikus. Ez így is van, kiváló szakemberekkel dolgoztunk együtt, és meg is lett az eredménye! Gondolom, mindannyian ismerjük azokat a kiállítási tablótákat, amelyek mintha csak falra nyomtatott könyvoldalak lennének: sok sorkizárt szöveg, esetleg egy-két kép illusztrációnak. Na, ezt itt el lehet felejteni!



Itt a tablók középpontjába a műtárgyak, képek kerültek, a szövegek pedig ezeket fonják körül magyarázva, az érdekességekre rámutatva. Itt a képek beszélnek, a szövegek ábrázolnak. Mint a régi metszeteken futó szövegszalagok vagy a képregények. A műtárgyak mesélnek saját magukról, versengve a tablót olvasó látogató figyelméért. És persze néha közbeszól az egész kiállítást körbefogó legfontosabb műtárgyunk is, maga a palota. Érthető, játékos és lényegre törő nyelven beszél hozzánk kurátoraink tolmácsolásában.

Bátran mélyedjen bele bárki egy-egy „böngészős” tablónkba: nem fogja megbánni!

**Mészáros Georgina, NÖF Nkft. turisztikai menedzser**

# Vajon mit szólna hozzá Padányi?

„ Gyomos kertben romos ház:  
rá különnc angyal vigyáz.  
Érdemes-e vigyáznia?  
Nem lakja azt emberfia.  
Ösvénykeit fel-felsepri,  
holott nem jár rajtuk senki.  
Unja. Szárnyával legyint  
mégis visszazáll, megint.”

Fodor Ákos



■ A palota főhomlokzata

2011 óta dolgozom a palotában, ami szinte a részemmé, sőt a családom részévé vált. Mondom ezt azért is, mert közel 10 éve nem voltam úgy nyaralni, hogy ne kellett volna a palota miatt hazaszaladnom. Ez nem panasz, hiszen ez egy szolgálat, mindenki, akinek része lehet egy műemléképület szolgálatában, különleges kitüntetésnek éli ezt meg. Rajtunk múlik, hogy a jövő generációja lát-e itt még valamit abból az örökségből, amit Padányi Bíró Márton püspök ránk hagyott. Úgy érzem, meg kell felelnünk az ő szellemiségének, ezért sem mindegy, hogy milyen tartalmak jelennek meg az épületben. Sokszor megkérdézném

Padányit, mit szólna hozzá, ha látná a megszüpült palotáját. Ha egy ilyen ember örökségét nem tudjuk tisztelni, a helyén értékelni és méltón bemutatni, akkor nem vagyunk méltók rá, hogy örökössei legyünk ennek a hagyatékunk.

## Kultúrával töltöttük meg a romos palotát

Recepciósként kezdtem el itt dolgozni, minden zegzugát megismertem a palotának, hiszen a jegyértékesítés mellett minden felmerülő feladatot elláttam. Fokozatosan elkezdtük időszaki



■ A kiállításban látható Padányi botrányos utóéletű főműve, az Enchiridion eredeti példánya





■ Szokoliné Kocsis „Matyó”, a palota létesítményvezetője

anyagokkal megtölteni a tereket a helyi látogatók miatt, akiknek erre mindig is nagy volt az igényük. Annak ellenére, hogy folyamatosan igyekeztünk kultúrát vinni a falak közé, sokáig romos állapotban volt az épület, és a legnagyobb része le volt zárva. Nem az épület fizikai mivolta fogja meg az embert, hanem a szellemisége, a hangulata, a múlt árnyai, amik misztikussá teszik. Habár a most felújított terek egy picit eltakarják ezeket a részeket, még így is varázslatot áraszt. Amikor a palota bekerült a Nemzeti Kastélyprogramba, én lettem a létesítmény vezetője, a „különc angyal a romos házban”. A kivitelezés alatt napi szinten kísértem végig és koordináltam a folyamatokat, az üzemeltetési szempontokat is érvényesítve. Ennek köszönhető az is, hogy a kapusszoba (mostani recepció) szürke bevésései megmaradhat-

tak. Ezt a kis helyiséget ugyanis soha senki nem nézte restaurátor szemmel, majdnem lemeszelték a festők, amikor megláttam az apró, karcolt ábrákat a falon. Azonnal hívtam a régészt, hogy micsoda izgalmas rajzokat találtunk a falakon, ahol feltáruztak a kis templomok, lovak, kiskocsik és katonák.

#### Padányi hazatért

A termék üresen, fehérre meszelt falakkal várták jobb sorsukat a felújítás előtt. Sok minden elveszett innen, semmilyen dokumentum nincs, amiből tudhatnánk, hogyan nézhetett ki fénykorában, ezért ezek az apró eredmények nagyon meghatározók. A Padányi Biró Márton püspököt ábrázoló, 18. században ké-

szült egészalakos portré az egyetlen, ami a palotában maradt. A kápolna egyik sötét sarkában állt a festmény, amelyen a püspök késő barokk papi ruháját viseli: túldíszített, csipkés, aprólékosan kidolgozott öltözetben örököltette meg az ismeretlen festő. A kápolna félhomályában nem tűnt fel, hogy a festmény nagyon rossz állapotú, ezért került nemrég restaurálásra. A megújult portrét aranyozott díszkeretbe foglalták, miután lekerültek róla a sötét árnyalatok, és megvilágosodtak a püspök vonásai. Megható és magával ragadó volt a pillanat, amikor ennyi év után végre visszatért a palotába eredeti állapotában.



#### Feltáruult a tabernákulum

A kápolna főoltárán aranyozott, stukkókkal, szövegrátékkal és fafaragásokkal díszített, kettős tabernákulum áll. A bal oldali oltárszekrényben a Szentírás, a jobb oldaliban az Oltáriszentséget tarthatták. Utóbbi ajtaja régóta zárva volt, kulcsát a változó idők nyelték el. A zárját megjavítottuk, egy lakatosmester mívés kulcsot készített hozzá, így bepillantást nyerhettünk a titokzatos belső térbe. Szőlőfürtökkel és búzakalászkodokkal ékes, fényes,

selyemmel bélelt „kis hajlék” tárult fel. Az apró szekrényke aranyozott stukkótöredékeket rejtett, amelyek a Szent Márton tiszteletére szentelt barokk kápolna oltárától törtek le egykor. 20-40 éve itt lakott kollégisták jönnek vissza csak azért, hogy végigsétálhassanak a közel 300 éves folyosókon, hiszen fiú- és leánykollégium, valamint gimnázium működött itt. Számtalanszor beleskelődtek a felújítás alatt álló épületbe az egykor itt lakó tanulók, és megállítottak az azzal a kéréssel, hogy megnézhetnék-e egykori szobájukat. Mindig örömmel beszélgetek velük itteni emlékeikről, és boldog vagyok, hogy most már meg is mutathatom nekik a megszépült tereket. Az új kiállításban pedig a kutatások alapján olyan részleteit mutatjuk meg

a palotának, hogy még azok is, akik azt gondolták, hogy ismerik az épület történetét, el fognak csodálkozni.

Annyi titok maradt itt, hogy még 10 évig biztosan tudunk újat mutatni!

#### Szokoliné Kocsis „Matyó”, a palota létesítményvezetője





# Árulkodó évgyűrűk



Restaurált sekrestyeszekrény a palotában

A dendrokronológia az egyetlen olyan kormeghatározási módszer, amely az évgyűrűk alapján képes évre pontosan megállapítani egy faanyag korát. A vizsgálati módszer elmélete Leonardo da Vincihez köthető, akinek naplójában utalás található arra, hogy a fák évgyűrűiről tudható a száraz és a csapadékos évek sorrendje. A régészet egyik legfontosabb datálási módszerét végül egy csillagász-fizikus professzor, dr. Andrew Ellicott Douglass dolgozta ki és ültette át a gyakorlatba. Douglass a saját szakterületén a napfolttevékenység földi hatásait tanulmányozta, amikor rájött, hogy ezek a ciklusok a földi időjárásra, így a fák évgyűrűire is hatást gyakorolnak. A vizsgálat azonban csak tölgy- vagy fenyőfán végezve ad hiteles információt, mivel ezekről áll rendelkezésre kellő mennyiségű feldolgozott adat.

## Sekrestyeszekrény közel 500 éves fából

A NÖF NKft. megőrzésébe került sekrestyeszekrényen **Jakab Dániel** restaurátor végeztetett dendrokronológiai vizsgálatot. A bútort többféle fából készült, csak a fiókaljak anyaga fenyő, ezért a vizsgálatot végző **Grynaeus András** innen vett mintát. A vizsgálat eredményeként egészen pontos adatokat kaptak a szakemberek. Kiderült, hogy a fiókfenéklap deszkájának anyagát adó fát 1561–1562 telén vághatták ki, mivel a legfiatalabb évgyűrűje 1561-ből származik. A dendrokronológia vizsgálat azt is megállapította, hogy a fa valószínűleg Ausztria déli részéről való. Az ötfiókos szekrény indamotívum faragásai reneszánsz jelleget mutatnak. A gazdagon faragott, lehajtható szerkenyajtón közepén hangsúlyos, nagyméretű Nap-ábrázolás látható

a Jézus nevét jelentő jezsuita, „IHS” jelképpel. Ez egyértelműen arra utal, hogy a bútort egyházi használatra készítették.

## Megtisztult, megszépült

A szekrény felülete szokatlanul sötét volt, amelynek egy része valószínűleg felületi szennyeződés, egy része pedig a későbbi „karbantartás” során alakulhatott ki. A lehajtható ajtó felső profiljén látható egy natúr diófa felület, az eredetileg viaszolt bútort nagy valószínűséggel olyannyira szennyeződött az évszázadok során ráakodott rétegektől, hogy közel fekete lett. A bútort felületi szennyeződéseinek eltávolítása után a fa eredeti erezete és színe vált láthatóvá. A restaurálás során megtörtént a szerkezeti és esztétikai hiányok pótlása dió- és fenyőfából. A gyenge szerkezeti elemek szétbontása után összetartó, úgynevezett csapokat megtisztították és újragasztották. A repedések javítását az eredetileg alkalmazott technikának megfelelően vízben duzzasztott és vízfürdőn melegített csontenyv és bőrenyv 1:1-es keverékével végezte el a restaurátor. A hiányos elemeket is az eredetinek megfelelő anyagokkal pótolta a szakember. A kiegészítések és a felújítás során nem az újszerű állapot elérése volt a cél, hanem olyan restaurálás elvégzése, amely után a tárgyon látható a kora, megjelenése mégis egységes, esztétikus. A korhadt, rovarragott részek konzerválása, a hiányos részek kiegészítése után a feltételezett, eredetihez hasonlatos, pácolt, viaszolt antik tárgy került a kiállításba. A közel ötszáz éves faanyagból készült sekrestyeszekrény a sümegi palota kiállításában kapott új, méltó helyet.

2020-ban kezdtem el a palota projektmenedzseri feladattal foglalkozni, így már azokat a munkafázisokat koordinálhattam, amikor a műemléképület hétről hétre egyre szebb arcát mutatta. Habár hosszú évek óta foglalkozom projektmenedzsmenttel, de ennyire összetett, olykor embert próbáló, azonban mégis izgalmas munkára nem számítottam. Az új szemléletű interaktív kiállítás természetesen nem csak a digitális eszközökre épít, a tárlat fontos részét képezik a műtárgyak is. Az épületbe kerülő műtárgyakat ahogy a sekrestyeszekrényt is, a szakemberek gondosan restaurálták. A hatalmas barokk kályha mellett 7 db klasszicista kályha került vissza régi szépségében a termekbe, hiszen eredendően ezeket használták a palota fűtésére. A kutatások eredményeként pedig megkerült a 8. kályha is. Kiderült ugyanis, hogy a mostanáig a dégi Festetics-kastélyban álló klasszicista hengerkályha szintén Sümegről, pontosabban innen, a püspöki palotából származik. Így, egy hosszabb kitérő után végül ez is az eredeti helyén került felépítésre. Keressék meg a megújult palota emeleti, vár felőli oldalán az úgynevezett „rózsaszín stukkós” teremben a dégi kastélyból visszatért sümegi kályhát!



Dr. Szabó Zoltán, NÖF NKft. projektmenedzser



# „Graffitik” a palotában



■ Freskórészletek a palota különböző korszakaiból

A kiváló festőrestaurátori tevékenységnek köszönhetően értékes falképek, továbbá számos freskó került restaurálásra, feltárára a palota egyes korszakaiból. Így láthatóvá váltak a barokk, a klasszicista, néhol még a 20. századi eleji részletek is. Különböző korok vizuális lenyomatait figyelhetők meg az egyes helyiségekben. Különféle szintű és rangú festőművészek, illetve lelkes amatőrök is elhelyezték kézjegyüket a palota falain. A művészien megkomponált freskók mellett a graffittal készített figurák, vagy épp a korommal rajzolt halálfejek megőrzése egyaránt fontos volt a restaurátorok számára, hiszen ezek mindegyike egy-egy korszak titkos történetét őrzi.

## „Pokoli” illemhely

A 18. század közepén, amikor a palota épült, a mellékhelyiségek ugyan fontos, de takargatnivaló részei voltak az épületnek. A későbbi átalakításokkor gyakran áthelyezték vagy befalazták ezeket, így a kutatások során sokszor meglepetésként bukkantak elő. Az egyik ilyen lefalazott, majd feltárt illemhelyiség falán a korabeli ember lelkivilágára, a mindig ott leselkedő haláltól való félelemre utaló érdekes illusztrációk kerültek elő. A korabeli használó a gyertyalángból származó korommal halálfejeket, koponyákat rajzolt körbe a falra. Ez a „dekoráció”

pedig jól kivehetően megmaradt a falakon. Egy kukucskalóablakon keresztül a látogató bepillanthat ebbe a kis elfeledett helyiségbe, és vele együtt a halál gondolatával küszködő ember félelmeinek világába is.

## Katona rajzok az emeleti folyosón

Az emeleti folyosó kötötte össze a reprezentatív térsort. Az, hogy ide valaki vagy valakik a falra firkálhattak, azt feltételezi, hogy az „alkotások” nem a püspökök „rendeltetészerű” használata idején készültek. A napóleoni háborúk korában ugyanis a püspökök kötelessége volt szállást biztosítani a Habsburg Birodalmat védelmező katonáknak. 1809. június 14-én volt a napóleoni háborúk egyetlen, a Magyar Királyság területén lezajlott ütközete, az ebben harcoló magyar katonák voltak itt elszállásolva. Az egyházi méltóság ekkor már nem lakott Sümegen, mindössze nyári lakként szolgált a palota.

Az emeleti folyosó egyes falrészlein ezért láthatók ma graffittal rajzolt különféle minták, alakzatok, huszárok, feliratok (pl. „proviert haus”, azaz ételmezei ház), valamint számok és személynevek, mint Tóth, Nagy, Major és Varga. A magyar katonák rendhagyó emléke ez a graffittal összerajzolt folyosófal.

## Mini templomok a kapusházban

A helyreállításkor további furcsa alakzatok kerültek elő az egykori kapusház vakolatába karcolva. A recepciós pult mögött, ahol a belépőjegyeket válthatják meg a látogatók, plexifallal védetten láthatóak a kedves figurák, amelyek első ránézésre gyermekrajznak tűnnek. Annál azonban sokkal pontosabbak, a tornyos templomok, a cseréptető ház, a lovas kiskocsi és egyéb figurák között feltűnik a négyzetes alaprajzú teraszos épület, ami lehetséges, hogy a sümegi püspöki palota korabeli amatőr ábrázolása.





# Kösd össze a számokat, és tudd meg, milyen állatot tart a holond a karjában!

(A freskó digitális átrajzolását a Pazirik Kft. készítette)



Megoldás: Macska

## A püspöki palota háziarendjének részlete

### A mi Püspöki Házunkban való Rendtartásnak modgya

#### Veszpr. püsp. Ivt.

Elsőbben. Valaki, a mi Szolgálatunkban akar lenni és nálunk Szolgálatytyával érdemet tenni, s magának elől ménéit és hőcsületet kíván szerezni, mindenek fölött szükséges, hogy a Római közönséges egyedül üdvözítő Hitben legyen, és hőcsületes szülőktől származván, és ha nem Nemessi Nemzetséggel legalább Nemessi erkölcsi ekesítettvén, úgy alkalmaztassa magát, hogy mindenek fölött az Istent félvén, Isten, és az Emberek előtt tisztességes, kedves, és kellemetes légyen az eő társalkodása. Az okáért



Másodszor. A szabad és feslett elettül, káromkodástul, részegségtül, éjjeli tobzodástul, vagy kin hálástul, nappali kohorlástul, vagy akár mely rász társaságiul igen ójja magát : mert a ki e féleket elkövet, a mi Szolgálatunkból, és a több s magokat tisztességes-sen alkalmaztató hív szolgálímnak társaságábul azonnal ki rekesztetik, és a mint érdemelte úgy fizettetik neki.

Tizenharmadszor. Az al-Tisztek ; úgy mint a két Inasok, két Trombitások, két Katonák, két öreg Kocsisok, Ferenc kocsis, és a Hajdúk mingyárt tizen egy orakor ebédet együtt egyenek ; vacsorát pedig hat orakor egyenek, úgy hogy tizen két óráig elvégeznek : a Lovások pedig, más Asztalnál, de ugyan azon üdó alatt egyenek ; mikor esznek pedig elsőb-ben és az étel után imádkozván tisztességesen, és le vett süveggel egyenek ; mindnyájon az előbb valókat, és öregbeket az alább valók, és ifjabbak meg hőcsüllyék. Es mint hogy a Pétert ezek között elsőnek és főbbnek választottuk, és tesszük, akarjuk, hogy a több kocsi-sok, lovások, és Főljártárok ehhez engedelmességgel, és illendőséggel lévén, minden rendelésinek, és parancsolatainak eleget tenni, és ettül függni tartozzanak. Egy más előtt a falatokat ne ragadozzák, és kemény büntetés alatt, senki ne merészellyen versengeni, veszedni és az ételért zügolódni, mert bizonyos légyen az ilyen benne, hogy nem csak az Asztaltul, de az udvariul is el fog tiltatni.



# NÖF

Nemzeti Örökségvédelmi  
Fejlesztési Nonprofit Kft.

[nof.hu](http://nof.hu) · [sumegipalota.hu](http://sumegipalota.hu)  
[facebook.com/nofnkft](https://facebook.com/nofnkft) · [instagram.com/nofnkft](https://instagram.com/nofnkft)

Múltunk  
jelen időben



NEMZETI KASTÉLYPROGRAM  
ÉS NEMZETI VÁRPROGRAM

[nkvp.hu](http://nkvp.hu) · [facebook.com/nkvp](https://facebook.com/nkvp)  
[instagram.com/nkvp](https://instagram.com/nkvp)

